

KYŠIU MOKAMA antrą kart už tą patį

Pasak korupcijos lygį stebinčių specialistų, Lietuvoje daugėja žmonių, nemanančių, kad duoti kyši yra tinkamas būdas problemoms spręsti. Su tokiais lietuvių mąstymo pokyčiais kol kas sunkiausiai susitauko gydymo įstaigų ir savivaldybių atstovai.

Kyši imti nesaugu

Ruslanas Golubovas, STT Viešųjų ryšių skyriaus vyriausiasis specialistas

Sovietmečiu kyšiai atverdavo daugybę durų ir galimybių. Ar nepriklausomoje Lietuvoje kyšiai vis dar turi tokią galią?

Šiandieninėje Lietuvoje kyšių galia nuolat pastebimai silpnėja. Naujausi korupcinės situacijos mūsų šalyje sociologinio tyrimo duomenys iš tiesų nuteikia labai optimistiškai – per pastaruosius 10 m. dvigubai padaugėjo žmonių, kurie neduotų kyšio, nes tai prieštarauja jų įsitikinimams. Tai gi patys žmonės, pati visuomenė pradėjo suvokti, kad kyšis nėra ir negali būti raktas į sėkmę.

Ar Lietuva ES šalių kontekste vertinama kaip korumpuota šalis?

Pagal tarptautinės nevyriausybinės organizacijos „Transparency International“ atliekamą sociologinį tyrimą „Korupcijos suvokimo indeksas“ (KSI), Lietuva jau nėra priskiriama prie valstybių, kurios susiduria su rimtomis korupcijos problemomis. Užimame 39 vietą pasaulyje iš 175 vertinamų valstybių, 2013 m. Lietuva buvo 43-ia. Tai geras pasiekimas, ypač atsižvelgiant į tai, kad šalies rodikliai šioje srityje nuolat gerėja. Mūsų pozicija yra tarp kaimynių Latvijos ir Estijos. Verta atkreipti dėmesį, kad kai kurių Europos valstybių, kurių rodikliai iki šiol buvo labai geri, korupcijos vertinimo indeksas nekyla ar net atvirkščiai – rodikliai krenta.

mas, ypač atsižvelgiant į tai, kad šalies rodikliai šioje srityje nuolat gerėja. Mūsų pozicija yra tarp kaimynių Latvijos ir Estijos. Verta atkreipti dėmesį, kad kai kurių Europos valstybių, kurių rodikliai iki šiol buvo labai geri, korupcijos vertinimo indeksas nekyla ar net atvirkščiai – rodikliai krenta.

Kaip pasikeitė situacija Lietuvoje per pastaruosius 10 m.?

Situacija Lietuvoje kasmet gerėja. KSI rodo, kad per 16 m. Lietuvos situacija pagerėjo 20 balų. Be to, kiekvienas šalies gyventojas jaučia pokyčių ir kasdieniame gyvenime. Pvz., pastebimai pasikeitė situacija Lietuvos policijoje. Juk prieš dešimt metų duoti kyši kelių policijos pareigūnui buvo kone norma. Šiuo metu situacija kardinaliai pasikeitė. Baimė būti pagautam duodant kyši policininkui yra didesnė nei noras išvengti baudos.

Kokios priemonės kovojant su kyšininkavimu labiausiai pasiteisina Lietuvoje?

Gerų rezultatų pavyksta pasiekti korupcijos problemas sprendžiant kompleksiskai, t. y. išaiškinant jau padarytus korupcinius nusikaltimus ir už juos baudžiant, vykdant veiksmingą korupcijos prevenciją, užtik-

rinant procedūrų skaidrumą, kad liktų kuo mažiau galimybių korupcijai atsirasti, ir, žinoma, nuolat aiškinant visuomenei apie korupcijos žalą kiekvienam žmogui.

Valdininkui imti kyši saugu? Kuo jis rizikuoja, imdamas kyši?

Kyši imti ne tik nesaugu, bet ir labai pavojinga. Imti kyši, kaip ir jį duoti, yra nusikaltimas, už kurį gresia net netekti laisvės.

Kuo rizikuoja medikas, neteisėtai imdamas pinigų iš paciento? Visuomenės nuomonė jam lyg ir nesvarbi, daug jo pacientų atlaidžia mano: „Taip, jis kyšininkas, bet geras specialistas.“

Kalbant teisine kalba, medikas yra valstybės tarnautojas, todėl jam taikoma tokia pat atsakomybė už kyšininkavimą. Be to, praktika rodo, kad kyšininkas nėra laikomas geru specialistu, pas tokį „specialistą“ ir norima patekti tik tam, kad greičiau, be tyrimų ar patikrinimų, būtų gaunama kokia nors pažyma, nedarbingumo pažymėjimas ir pan. Tokiam „specialistui“ nesvarbi žmogaus sveikata ir galimos pasekmės dėl neteisėtai išrašytų pažymų. Jam svarbu tik pasipelninti.

Kuo rizikuoja pedagogas, imdamas kyši iš mokinio tėvų?

Mokytojas taip pat yra valstybės tarnautojas. Jam už kyšininkavimą taikoma tokia pat baudžiamoji atsakomybė, kaip ir bet kuriam kitam valstybės tarnautojui. Be to, pedagogui labai svarbus ir reputacijos klausimas – ko gero, atsirastų mažai tėvų, kurie norėtų, kad jų vaikus mokytų kyšininkas.

Kokiais psichologiniais motyvais vadovaujasi duodantis kyši?

Žmogus duoda kyši tada, kai žino, kad imantis gali padaryti žymią žalą arba naudą. Tada jis savęs klausia, koks yra geriausias būdas išvengti žalos arba gauti naudą. Jei kas nors duoda užuominą arba ap sunkina gyvenimą, o žmogus suvokia tai kaip kyšio prievartavimą, jis savęs klausia, kaip norėtų elgtis susidariusioje situacijoje. Vieni yra kovotojai už teisybę ir neduoda kyšio iš principo, kiti tiesiog bijo duoti, nes nemoka to daryti, o tretieji mano, kad tikslui pasiekti reikia panaudoti visas priemones, tarp jų ir kyši.

Mokytojas taip pat yra valstybės tarnautojas. Jam už kyšininkavimą taikoma tokia pat baudžiamoji atsakomybė, kaip ir bet kuriam kitam valstybės tarnautojui. Be to, pedagogui labai svarbus ir reputacijos klausimas – ko gero, atsirastų mažai tėvų, kurie norėtų, kad jų vaikus mokytų kyšininkas.

Kas mūsų šalyje yra laikoma kyšiu – tik pinigai ar ir kokie nors kiti dalykai?

Kyšis – tai ne tik pinigai, beje, pinigų suma nėra svarbi. Kyšis gali būti įvairūs daiktai ir paslaugos, t. y. bet koks neteisėtai gautas atlygis, neteisėta turtinė nauda.

Lietuvoje vykdoma antikorupcinio švietimo programa vaikams ir jaunimui. Tam, kad pasikeistų požiūris į kyšininkavimą, privalo pasikeisti kelios kartos?

Negalima tikėtis, kad kai pasikeis kelios kartos, problema išnyks savaime. Norint, kad problema išnyktų, požiūris pasikeistų, būtina nuolat dirbti čia ir dabar, su dabartine karta – vaikus turi mokyti ne kyšininkai, tėvai neturėtų didžiulius už kyši gavę iš mediko pažymą ar su pasitenkinimu girtis, kad papirkę policininką išvengė baudos.

išvengti žalos arba gauti naudą. Jei kas nors duoda užuominą arba ap sunkina gyvenimą, o žmogus suvokia tai kaip kyšio prievartavimą, jis savęs klausia, kaip norėtų elgtis susidariusioje situacijoje. Vieni yra kovotojai už teisybę ir neduoda kyšio iš principo, kiti tiesiog bijo duoti, nes nemoka to daryti, o tretieji mano, kad tikslui pasiekti reikia panaudoti visas priemones, tarp jų ir kyši.

Nuo ko priklauso žmogaus gebėjimas duoti ar neduoti kyšio?

Nuo auklėjimo, patirties ir baimės lygio. Mažiausiai linkę kyši duoti žmonės, užaugę šeimose, kuriose labai stiprus antikorupcinis auklėjimas.

Kyšio dydis

(Kyšio dydį nurodė ne mažiau kaip 10 respondentų)

Kyšio davimo priežastis	Kiek respondentų nurodė kyšio dydį	Minimalus kyšio dydis	Maksimalus kyšio dydis	Vidurkis
Sprendimų priėmimas savivaldybėse	14	30 Lt (8,69 Eur)	1000 Lt (289,62 Eur)	320 Lt (92,68 Eur)
Sveikatos patikrinimo pažymų išdavimas	24	10 Lt (2,90 Eur)	200 Lt (57,92 Eur)	80 Lt (23,17 Eur)
Muitinės formalumų tvarkymas	10	50 Lt (14,48 Eur)	5000 Lt (1448,10 Eur)	630 Lt (182,46 Eur)
Neįgalumo ir darbingumo pažymėjimų išdavimas	23	50 Lt (14,48 Eur)	2000 Lt (579,24 Eur)	380 Lt (110,06 Eur)
Priėmimas į vaikų lopšelius ir darželius	10	30 Lt (8,69 Eur)	500 Lt (144,81 Eur)	150 Lt (43,44 Eur)
Siuntimų į reabilitacijos sanatorijas išdavimas	11	20 Lt (5,79 Eur)	200 Lt (57,92 Eur)	140 Lt (40,55 Eur)
Asmens sveikatos priežiūros ir gydymo paslaugos	61	20 Lt (5,79 Eur)	1000 Lt (289,62 Eur)	220 Lt (63,72 Eur)
Bendrosios praktikos gydytojo paslaugos	83	10 Lt (2,90 Eur)	5000 Lt (1448,10 Eur)	200 Lt (57,92 Eur)
Chirurginės operacijos	125	20 Lt (5,79 Eur)	5000 Lt (1448,10 Eur)	460 Lt (133,23 Eur)
Slauga ligoninėse	38	5 Lt (1,45 Eur)	1000 Lt (289,62 Eur)	220 Lt (63,72 Eur)
Odontologo paslaugos	20	20 Lt (5,79 Eur)	1000 Lt (289,62 Eur)	140 Lt (40,55 Eur)
Kitos asmens sveikatos priežiūros ir gydymo paslaugos	50	10 Lt (2,90 Eur)	1000 Lt (289,62 Eur)	190 Lt (55,03 Eur)
Kelių eismo taisyklių pažeidimų nagrinėjimas ar nuobaudų skyrimas	38	30 Lt (8,69 Eur)	2500 Lt (724,05 Eur)	270 Lt (78,20 Eur)

2014 m. balandis-gegužė, „Vilmorus“ atlikta apklausa LR specialiuųjų tarnybų užsakytu. Šaltinis <http://transparency.lt/>

Manoma, kad nuo 2015 m. pradžios, kai Lietuvoje įsigaliojo euras, kyšiai galėjo išaugti dvigubai.

Dovanos galimos tik tarp giminių

Sergejus Muravjovas, Viešosios įstaigos „Transparency International“ Lietuvos skyriaus vadovas

Kuris sektorius Lietuvoje labiausiai korumpuotas?

Pagal korupcijos žemėlapio tyrimą akivaizdu, kad sektoriai, kuriuose žmonės dažniausiai duoda kyšius, Lietuvoje nesikeičia: tai gydymo įstaigos, savivaldybės, kelių policija. Pastebėta, kad pastaruoju metu vis mažiau Lietuvos gyventojų teigia, kad įkliuvę kelių policijai jie duoda kyši.

Kuo lietuvių mąstymas apie korupciją išsiskiria ES kontekste?

Mūsų valstybėje gana nemaži mokesčiai. Tyrimų rezultatai rodo, kad vis daugiau žmonių aiškiai suvokia, kad jie yra mokesčių mokėtojai ir, sumokėję mokesčius vieną kartą, tikrai neprivalo už paslaugą mokėti dar kartą. Vis daugiau lietuvių nemano, kad kyšis galėtų padėti išspręsti problemas. Vadinas, lietuviai po truputį tampa panašūs į švedus, danus, vokiečius. Tačiau kai kuriuose sektoriuose (pvz., sveikatos apsaugos) mąstymo pokyčiai ne tokie spartūs. Žmonės, kurie žino savo teises, žino, kokių klausimų užduoti, yra pasiryžę skirti laiko situacijai išsiaiškinti, kyšių duoda žymiai rečiau, nes supranta, kad daug ką iš valstybės ir taip privalo gauti. Psichografinis tyrimas parodė, kad optimistai, žinantys savo teises ir pasitikintys savimi, kyšių duoda žymiai rečiau. Kartais labai keblu žmogų įtikinti, kad jis neduotų kyšio, ypač kalbant apie sveikatos apsaugos sistemą. Todėl reikia spręsti, kaip

padaryti, kad vis daugiau žmonių, turinčių galią (gydytojų, policininkų, savivaldybių atstovų) aiškiai ir garsiai pasakytų, kad jiems kyšių nereikia. O jei jiems kyšis siūlomas, aiškiai jo atsakytų.

Kodėl Lietuvoje kyšis dažnai laikomas padėka? Kur riba tarp kyšio ir padėkos?

Žmonės gana dažnai painioja sąvokas, kas yra dovana, o kas teisėtas mokestis. Dovanos galimos tik tarp giminių, artimųjų. Padėkos ribos irgi labai aiškios. Pacientai, lankydami gydymo įstaigose, gauna paslaugų, už kurias jie jau yra sumokėję. Jeigu reikia primokėti, tai daroma oficialiai, kasose. Šiuos mokesčius renka gydymo įstaiga arba valstybė. Pinigai, kurie tiesiogiai duodami slaugytojai, gydytojui ar policininkui, nėra padėka, tai būdas pabėgti nuo atsakomybės arba gauti geresnę paslaugą. Duodamas kyši žmogus neteisėtai moka už paslaugą, kuri šiaip ar taip jam turėtų priklausyti, arba nori gauti tai, ko neturėtų gauti.

Ar egzistuoja imančių kyši taisyklės? Pvz., gydytojas, paėmęs kyši už operaciją, nesėkmės atveju pinigus grąžina artimiesiems, ar pan.?

Ne paslaptis, kartais apie tai tenka išgirsti, pvz., jei darželio direktorė nesugeba užtikrinti vietos vaikui jos vadovaujame darželyje, grąžina paimtus pinigus. Visgi duodantis kyši žmogus turėtų suvokti, kad toks veiksmas jokių garantijų jam neduoda. Kyšis – vienas iš rizikingiausių veiksmų, jei norima vėliau pareikalauti atskaitomybės. Jei kas nors įvyksta ne taip, kaip žadėta, niekas žalos neatlygina, nes čekio už kyši neišrašo.

Tikima, kad niekas nepagaus

Visvaldas Legkauskas, VDU Bendrosios psichologijos katedros docentas

Kokiu psichologiniu pagrindu imamas kyšis?

Kyšio ėmimas labiausiai grindžiamas žmogaus tikėjimu, kad niekas jo nepagaus. Kuo imantysis labiau tiki, kad nepagaus, tuo jam lengviau paimti kyši. Jaunuoliai dažniau tiki, kad nebus pagauti. Šis tikėjimas labai priklauso nuo to, ar žmogus pažįsta kitų tokias pat

pareigas einančių žmonių, kurie yra pagauti ar nepagauti. Jei darbo aplinkoje labai stipriai išvešėjusi korupcija, jei jis mato, kad aplink daug kas ima ir neįkliūva, jei korupcija sistemoje jau tokio lygio, kad aplink visi apie tai kalba labai atvirai, visiškai nebijodami, kai kyšio reikalaujama telefonu ir nė nebijoma, kad gali būti pokalbio klausomasi, tuomet tikrai nesunku patikėti, kad ir jam nieko blogo už tai nebus. Korumpuoti dažniausiai būna ne pavieniai asmenys, o visa sistema. Kai kurie vadybos dalykai

padaryti, kad vis daugiau žmonių, turinčių galią (gydytojų, policininkų, savivaldybių atstovų) aiškiai ir garsiai pasakytų, kad jiems kyšių nereikia. O jei jiems kyšis siūlomas, aiškiai jo atsakytų.

padaryti, kad vis daugiau žmonių, turinčių galią (gydytojų, policininkų, savivaldybių atstovų) aiškiai ir garsiai pasakytų, kad jiems kyšių nereikia. O jei jiems kyšis siūlomas, aiškiai jo atsakytų.

padaryti, kad vis daugiau žmonių, turinčių galią (gydytojų, policininkų, savivaldybių atstovų) aiškiai ir garsiai pasakytų, kad jiems kyšių nereikia. O jei jiems kyšis siūlomas, aiškiai jo atsakytų.

padaryti, kad vis daugiau žmonių, turinčių galią (gydytojų, policininkų, savivaldybių atstovų) aiškiai ir garsiai pasakytų, kad jiems kyšių nereikia. O jei jiems kyšis siūlomas, aiškiai jo atsakytų.

padaryti, kad vis daugiau žmonių, turinčių galią (gydytojų, policininkų, savivaldybių atstovų) aiškiai ir garsiai pasakytų, kad jiems kyšių nereikia. O jei jiems kyšis siūlomas, aiškiai jo atsakytų.

padaryti, kad vis daugiau žmonių, turinčių galią (gydytojų, policininkų, savivaldybių atstovų) aiškiai ir garsiai pasakytų, kad jiems kyšių nereikia. O jei jiems kyšis siūlomas, aiškiai jo atsakytų.

padaryti, kad vis daugiau žmonių, turinčių galią (gydytojų, policininkų, savivaldybių atstovų) aiškiai ir garsiai pasakytų, kad jiems kyšių nereikia. O jei jiems kyšis siūlomas, aiškiai jo atsakytų.